

Dr sc. Saša Mrduljaš, naučni savjetnik, voditelj Područnog centra Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ u Splitu

Posebnost crnogorskog nacionalnog razvoja je u skladu sa istorijskim zakonitostima

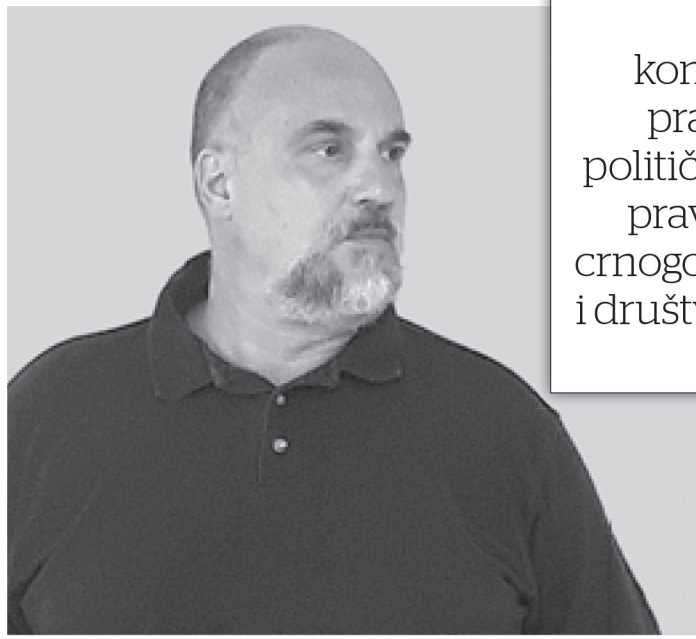
PODGORICA - Projekat „Nacionalna identifikacija u Crnoj Gori“ u trajanju od dvije godine uslijedio je nakon jednogodišnjeg projekta „Povijesno oblikovanje etničkih identiteta na tlu južne Dalmacije, istočne Hercegovine i Crne Gore“.

Riječ je o mojim, vremenski kratkoročnim projektima koji su usredsređeni na analizu istorijskih i savremenih procesa bitnih za shvatanje etničkoga u pojasu između Neretve i Bojane, odnosno na tlu Crne Gore. Jedan od razloga njihova pokretanja bio je i u potrebi da se dođe do odgovarajuće literature s obzirom da je u postojećim, nenormalnim uslovima lakše doći do radova o Novom Zelandu nego o Crnoj Gori – rekao je u intervjuu za Pobjedu dr sc. **Saša Mrduljaš**, naučni savjetnik, voditelj Područnog centra (Split) Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“. Dr Mrduljaš je rođen u Splitu 1971. godine, diplomirao je, magistrirao i doktorirao na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, a temeljni predmet njegovog naučnog interesovanja su hrvatsko-srpsko-bošnjačko-crnogorski odnosi u prošlosti i sadašnjosti.

Povod za ovaj razgovor jeste njegov rad na naučno-istraživačkom projektu „Nacionalna identifikacija u Crnoj Gori“.

POBJEDA: Dio Vaših rezultata dostupan je crnogorskoj javnosti zahvaljujući novome broju časopisa *Lingua Montenegrina*, „Izvoršta crnogorskog, srpskog i hrvatskog identiteta na tlu današnje Crne Gore“. Kako bi se mogla predstaviti istorija tzv. identitetskih pitanja u Crnoj Gori s obzirom na srednjovjekovne prilike u našoj državi?

MRDULJAŠ: Izvjesno je da u ranom srednjem vijeku postoji samostalna slovenska kneževina Duklja, da njenom inicijativom polovinom 11. vijeka dolazi do objedinjavanja sa susjednom Travunijom i Zahumljem, da pod dinastijom Vojislavljevića nastaje država od nekih 20.000 km², ili veličine današnje Slovenije. Riječ je bila o respektabilnoj tvorevini kojoj papinstvo priznaje status kraljevine, koja ima

svoj vjerski centar u vidu Barske nadbiskupije i koja bi da se održala produkovala posebnu etničku stvarnost između Neretve i Bojane. No, nije se održala. Njena prostornost dolazi do kraja 12. vijeka pod vladare susjedne, pravoslavne Srbije. I to u vremenu u kojem se, nakon uspostavljanja Latinskog Carstva u Carigradu 1204. počinje oblikovati oštra polarizacija između katolicizma i pravoslavlja. Nemanjići su željeli izbjeći njeno preslikavanje na vlastitu državu, a time i mogućnost da katolička populacija postane uzrok ili instrument destabilizacije njihove vlasti. Stoga osloncem na „vlastitu“ crkvu provode njen „transfer“ iz katolicizma u pravoslavlje. Riječ je bila o tektonskoj promjeni koja će imati dalekosežan značaj na karakter etničkog razumljivo i na crnogorskim prostorima.

POBJEDA: Kako se ogledao taj dalekosežni značaj?

MRDULJAŠ: Potpadanjem pod Žičku, odnosno Pečku arhiepiskopiju nije se postalo samo dijelom pravoslavlja već i jedne pomjesne crkve koja je bila dužna da jača pozicije Nemanjića. Ona to čini i njihovom kanonizacijom, čime se stvara ne samo kult „svetorodne dinastije“ već i osnova prednacionalnog srpstva. U tim uslovima i kod pravoslavne populacije između Neretve i Bojane, samim tim i u nekadašnjem dukljanskom jezgru stvara se doživljaj da sa Nemanjićima otpočinje nulta godina „narodne“ istorije. Uz takvu vjersko-

Davna vjerska segmentacija ni izbliza nije značila da će konačno katolici biti nacionalni Hrvati, muslimani Bošnjaci, a pravoslavci uglavnom Srbi. To je, takođe, rezultat naknadnih političkih procesa, a ne nekog bogomdanog ili samorazumljivog pravila. S tim u vezi, kada se uzme u obzir stoljetna posebnost crnogorskog političkog razvoja, zapravo je u skladu sa istorijskim i društvenim zakonitostima upravo to da je rezultirala etničkom, u krajnjem nacionalnom posebnošću, kaže dr Mrduljaš

jetile uništenjem. Stoga ne čudi da su postale snažna uporišta Venecije o čemu npr. svjedoči da su u bitkama upravo Peraštani bili čuvari duždevog barjaka ili da su dalmatinski Hrvati ostali zadnji na braniku Mletačke Republike u vrijeme njenog pada 1797. U svakom slučaju, iz tih komuna, iz mletačkog ambijenta dolaze poticaji koji će doprinijeti novom osamostaljivanju Zete pod Crnojevićima polovinom 15. vijeka. I tada upravo Crnojevići odrađuju maestralan posao. U podlovcenskoj Crnoj Gori, praktično na hridi, na geopolitički najbranjivijoj tački Zete „naslonjenoj“ na mletačko primorje stvaraju uslove za otpornost Crne Gore pred nadolazećim osmanskim cunamijem koji će je prekriti 1496.

POBJEDA: Kako se na identitetske diferencijacije kod nas odražavaju vjerske razlike?

MRDULJAŠ: Za samu pojavu vjerskih razlika presudan je različit politički razvoj. Jer, razlike u vjeri nijesu se pojavile onako usput nego su plod bitno drugačijih političkih prilika i uticaja. Podjelom ovdašnje, uslovno rečeno istojezičke populacije na katolike, pravoslavce i muslimane u osnovi je onemogućeno njihovo međusobno etničko ujedinjavanje. No, ta davna vjerska segmentacija ni izbliza nije značila da će konačno katolici biti nacionalni Hrvati, muslimani Bošnjaci, a pravoslavci uglavnom Srbi. To je, takođe, rezultat naknadnih političkih procesa, a ne nekog bogomdanog ili samorazumljivog pravila. S tim u vezi, kada se uzme u obzir stoljetna posebnost crnogorskog političkog razvoja, zapravo je u skladu sa istorijskim i društvenim zakonitostima upravo to da je rezultirala etničkom, u krajnjem nacionalnom posebnošću.

POBJEDA: U kojemu je periodu oblikovanje crnogorskoga, srpskog i hrvatskoga etniciteta na prostoru Crne Gore imalo najkompleksniju fazu?

MRDULJAŠ: Imalo je tokom trajanja osmanske prevlasti. Da je Kotor sa priobaljem pao pod Osmanlije katolički bi živalj, slično kao u Baru, gotovo iščeznuo. Tokom osmanske prevlasti traje i proces islamizacije kojim se na ovdašnjim pro-

storima oblikuje posebna, muslimanska, odnosno bošnjačka etnička formacija. Taj proces je snažno zahvatio djelove današnje Crne Gore prema Albaniji, a posebno stanovništvo koje se iz tih krajeva iseljavalo prema Sandžaku. Zatim, iza Crnojevića je ostala podlovcenska Crna Gora koja i pod Osmanlijama zadržava određenu samosvojnost. No, bez spremnosti da se sa te osnove krene u borbu i to takvu čiji je ishod zadugo bio nezvjestan, sve bi bilo drugačije. Prema konfiguraciji snaga, ali i nekadašnjoj, još snažnijoj muslimanskoj prisutnosti u Sandžaku vjerovatno bi rasplet bio u podjeli prostornosti današnje Crne Gore između austro-ugarske BiH, austrijske Kraljevine Dalmacije i Albanije. Tako da je upravo ideja crnogorstva ukupnoj pravoslavnoj populaciji današnje Crne Gore omogućila da dođe do zraka u gotovo nemogućim uslovima kakvi su nekad bili.

POBJEDA: Na više mjesta analizirate istorijske „težine“ crnogorskog i srpskog identiteta u Crnoj Gori. Kako biste njihovu genezu sagledali iz ugla današnjih kulturnih i političkih prilika?

MRDULJAŠ: Crna Gora je sve do druge polovine 19. vijeka primarno nastajala kao država pravoslavne populacije, kao njen životni okvir i štit prema Osmanlijama. Nakon što je osmanska prijetnja trajno otklonjena, u prvi plan dolazi pitanje suodnosa sa Srbijom koje je na neki način i danas otvoreno. Na tlu današnje Crne Gore još je od Nemanjića postojala konekcija sa vremenom prilagođanim srpskim etničkim sadržajima. I to uprkos tome što je nakon njihove vladavine uslijedilo petsto godina samoće obilježenih posebnošću razvoja, a time i produkcijom etničkih osobitosti prepoznatljivih po crnogorskom imenu. Iz te prozetosti crnogorstva i srpstva u samom crnogorskom državotvornom jezgru oblikovan je identitetski sklop kojeg možemo nazvati „crnogorskim srpstvom“. Danas se ono ističe kao dokaz srpstva same ishodišne tačke crnogorstva. Pri tome se ne uviđa ili se izbjegava napomenuti da je to srpstvo u svojim dosezima bilo limitirano

crnogorstvom. Da samim tim nije bilo istovjetno sa „čistim“ nacionalnim srpstvom. Da je u tim uslovima crnogorstvo, kao vrijednosno „nadređeno“ srpstvu lako moglo „produžiti“ prema oblikovanju u nacionalnu kategoriju. No, opet, nije kod ukupne pravoslavne populacije današnje Crne Gore taj crnogorsko-srpski identitetski suodnos bio jednako strukturiran. Iz različitih razloga, u pojedinim je krajevima, porodicama ili kod samih pojedinaca srpstvo sticalo prevagu nad crnogorstvom i vremenom snažilo čemu je pogodovao razvoj nakon 1918. i nestanka crnogorske države.

POBJEDA: Odgovor na pitanja formiranja etniciteta, kako navodite, nerijetko ima i implikacije na status Crne Gore. Uz kompleksnost srpske identifikacije, pored ostaloga, vezujete i relativizaciju državnosti Crne Gore. Zbog čega je to tako?

MRDULJAŠ: Ne može pitanje srpstva u Crnoj Gori biti tek pitanje identiteta i kulturne pripadnosti. Možda bi tako moglo biti da je Crna Gora negdje posred Atlantika, na kraju svijeta, pa da na nju Srbija gleda onako, reda radi. Ali, prevladavajuća srpska politička misao Crnu Goru doživljava kao strateški važnu srpsku zemlju koja bi trebala osigurati izlaz na more i biti logistička potpora jugoistočnom dijelu Republike Srpske. Stoga ima dalekosežna očekivanja od Srba u Crnoj Gori i kroz ispunjenje tih očekivanja traži potvrdu njihova srpstva. Sa tog aspekta gledano, svakako je poželjna potpora SPC, zaklinjanje u Kosovo, plivanje za krst časni, nazivanje sunarodnika Milogorcima, ali treba ići dalje. Ako se ne ide, vrlo brzo krenu sumnjičenja jer se zna da crnogorski Srbi imaju alternativu u vidu nacionalnog crnogorstva te da im ono nije strano obzirom da ih se većina prethodno izjašnjavala Crnogorcima. S druge strane, ako autohtoni crnogorski Srbi djeluju prema očekivanjima ostatka srpstva ulaze u konfrontaciju s većinskim dijelom Crne Gore. U svakom slučaju, nijesu u jedinstvenoj poziciji, a zajedno sa njima niti sama Crna Gora.

R. USKOKOVIĆ-IVANOVIĆ

Prevladavajuća srpska politička misao Crnu Goru doživljava kao strateški važnu srpsku zemlju koja bi trebala osigurati izlaz na more i biti logistička potpora jugoistočnom dijelu Republike Srpske. Stoga ima dalekosežna očekivanja od Srba u Crnoj Gori i kroz ispunjenje tih očekivanja traži potvrdu njihova srpstva. Sa tog aspekta gledano, svakako je poželjna potpora SPC, zaklinjanje u Kosovo, plivanje za krst časni, nazivanje sunarodnika Milogorcima, ali treba ići dalje. Ako se ne ide, vrlo brzo krenu sumnjičenja jer se zna da crnogorski Srbi imaju alternativu u vidu nacionalnog crnogorstva te da im ono nije strano obzirom da ih se većina prethodno izjašnjavala Crnogorcima